

SHAXSLARARO MUNOSABATLAR TO'G'RISIDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ILMIY-PEDAGOGIK TA'LIMOTI

Dilova Nargiza Gaybullayevna

Buxoro davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Annotatsiya: maqolada shaxslararo munosabatlar to'g'risida sharq mutafakkirlarining ilmiy-pedagogik ta'limoti, uning pedagogik yo'nalishdagi tamoyillari, ko'rsatmalari, nasihatlar va maslahatlari, talablari va tavsiyalari hozirgi kunda dolzarb ahamiyati, ta'lim-tarbiya jarayonida milliy an'ana, madaniyat, qadriyatlarga asoslanish, pedagoglik kasbiga qiziqishni rivojlantirish, Sharqning buyuk olim va mutafakkirlarining ilmiy merosidan pedagogik kadrlar tayyorlashning zamonaviy amaliyotida foydalanishning tegishli g'oyalari va tamoyillari, o'qituvchilarning yangi kasbiy ko'nikmalarni egallash hamda yuqori fikrlash darajasini belgilashda ushbu merosning ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: sharq mutafakkirlari, shaxslararo munosabat, mutafakkirlar merosi, milliy an'ana, madaniyat, qadriyat, o'qitish shakllari, hayotiy ko'nikmalar

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ УЧЕНИЕ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ О МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация: В статье актуально научно-педагогическое учение восточных мыслителей о межличностных отношениях, его педагогические принципы, наставления, советы и подсказки, требования и рекомендации, национальная традиция в процессе воспитания. интерес к профессии педагога, актуальные идеи и принципы использования научного наследия великих ученых и мыслителей Востока в современной практике подготовки педагогических кадров, значимость этого наследия в определении приобретения новых профессиональных навыков и высокий уровень мышления преподавателей.

Ключевые слова: Восточные мыслители, межличностные отношения, наследие мыслителей, национальная традиция, культура, ценности, формы воспитания, жизненные навыки

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL TEACHING OF EASTERN THINKERS ON INTERPERSONAL RELATIONS

Annotation: In the article, the scientific-pedagogical teaching of Eastern thinkers on interpersonal relations, its pedagogical principles, instructions, advices and tips, requirements and recommendations are of current importance, national tradition in the process of education. , based on culture, values, the development of interest in the profession of pedagogy, the relevant ideas and principles of using the scientific heritage of the great scientists and thinkers of the East in the modern practice of training pedagogical personnel, the importance of this heritage in determining the acquisition of new professional skills and the high level of thinking of teachers. will go.

Keywords: Eastern thinkers, interpersonal relationship, heritage of thinkers, national tradition, culture, value, forms of education, life skills

Globalashuv sharoitida yoshlarning har tomonlama shakllanishiga e'tibor qaratish har qachongidan ham ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyat taraqqiyotining bugungiday tezkor, o'zgaruvchanligi, ijtimoiy munosabatlar jarayonidagi axborot almashuvining tobora kuchayib borayotganligi yoshlarni har tomonlama kamol toptirishga yo'naltirilgan ijtimoiy-pedagogik faoliyatni yanada takomillashtirishni taqozo qilmoqda. Ahamiyatli jihati shundaki, bugungi yoshlar o'z-o'zini anglash

va takomillashtirish, istiqbol rejalarini belgilash hamda ularga muvofiq amaliy harakatlarni tashkil etishda tobora faollik ko'rsatib, kichik maktab yoshidanoq kasbiy yo'nalishni tanlash, xorijiy tillarni o'rganishga jiddiy e'tibor qaratmoqdalar.

Shaxsning shakllanishida shakllanishida shaxslararo munosabatlarning ijtimoiy tarixiy tabiati shundaki har bir insonning rivojlanishida shaxslararo munosabatlar jamiyat taraqqiyotidagi vaziyat shart-sharoitlar bilan uzaro bog'liq bo'lib, u turli yosh davrlarda uziga xos ravishda kechadi.

Shaxslararo munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilar bilan belgilanadi. Bular: jamiyatning rivojlanish bosqichlari bilan shartlanishi, insonning jamoadagi umumiy faoliyat bilan bog'liq bo'lishi, har qanday tarixiy bosqich muhitining shaxslararo munosabatlarga asos hisoblanishi hamda ularning tuzilishini belgilashi kabilar.

Ta'lim-tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlarning xususiyatlari uning rivojlanish darajasiga, tabiatiga, ijtimoiy psixologik xususiyatlariga va individlarga ta'sir etish darajasiga bog'liq bo'ladi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi birgalikdagi faoliyat va o'zaro muloqot jarayonida shaxsning ijtimoiy psixologik fazilatlarini shakllanadi. Shuning uchun oilada bog'cha, maktab, mehnat jamoalarida bunga e'tibor berilishi lozim. Shaxslararo munosabatlar bolaning, uning shaxsga aylanib va mukamallashib borishiga bevosita ta'sir etadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonlarining sifatini oshirishda shaxslararo munosabatlarning ahamiyatini yoritib berar ekanmiz, bunda biz shaxslararo munosabatlar to'g'risida sharq mutafakkirlarining ilmiy-pedagogik ta'limotiga alohida nazar tashlashimiz zarur bo'ladi.

Sharq buyuk mutafakkirlarining pedagogika sohasidagi g'oyalari jahon pedagogikasiga muhim hissa qo'shganligi hammaga ayon. Biroq, zamonaviy Sharqda O'rta Osiyo respublikalari mustaqillikka erishgunga qadar o'rta asr olim-mutafakkirlarining pedagogik merosiga talab bo'lmagan. Faqat so'nggi yillarda pedagogik fikrning ushbu xazinasiga qiziqish bir muncha jonlandi. Mutafakkirlarning pedagogik qarashlari O'rta asrlarning pedagogik tafakkuridagi demokratik yo'nalishni ifodalaydi: ular inson haqidagi tasavvurlarga, yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish nazariyasini shakllantirish va takomillashtirishga katta ta'sir ko'rsatgan va hozir ham shunday davom etmoqda. Ularning pedagogik g'oyalari bugungi kungacha nafaqat inson va uning tarbiyasi, balki insonparvarlik, har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirish, o'qituvchiga qo'yiladigan talablar to'g'risida g'oyalarni shakllantirish uchun zamin yaratadi.

Al-Xorazmiy, Al-Farobiy, Al-Beruniy, Ibn Sino, Umar Hayyom, Saadiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Bobur, Balasag'un Yusuf, Mahmudhoji Behbudiy, Abdullo Avloniy, Qashqar Mahmud, Ahmad Yugnakiy va boshqalar kabi buyuk Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlarini o'rganayotganda, buyuk olim-pedagoglar inson, shaxsiyat va shaxslararo munosabatlar, o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish haqida falsafiy fikr yuritib, mehnat, bilim, aql, so'z san'ati va yuqori axloqiy fazilatlarga katta ahamiyat bergan, degan xulosaga kelish mumkin. Ular insonni har tomonlama rivojlangan, mohir, bilimli ko'rishni istashgan.

Sharq mutafakkirlarining pedagogik yo'nalishdagi tamoyillari, ko'rsatmalari, nasihatlar va maslahatlari, talablari va tavsiyalari hozirgi kunda dolzarb ahamiyatga ega va talabga muhtoj. Shunday qilib, O'rta asr Sharq buyuk mutafakkirlarining quyidagi pedagogik qarashlari oliy pedagogika maktabi tizimida pedagog kadrlar tayyorlash uchun asos sifatida qabul qilinadi:

Al-Beruniy ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari, ularga sifatli bilim berish haqida quyidagicha fikr bildirib, "...o'quvchilarni ilmiy omillar bilan qurollantirish, tajriba va kuzatish, takrorlash va xabar berish, o'qitishda do'stona munosabatlarga ahamiyat berish zarurligi, dars jarayonida pedagogik

yo'nalish tamoyillari (yaqindan uzoqgacha, noma'lumdan kamroq ma'lumgacha) ga amal qilish..." haqida bayon etadi.

Ibn Sino o'z asarlarida mukammal shaxsni tarbiyalash haqida o'z fikrlarini bayon etib, "... shaxsning individual imkoniyatlardan foydalanish, uning mukammallikka intilishi, hayotiy tamoyillarga: nafaqat o'zingiz uchun, balki boshqalar uchun ham yashash; o'z ishingizga ijodiy yondashish; yuqori axloqiy fazilatlarga ega bo'lish zarur. Bunda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar: bolaning tabiatini, uning ruhini, individualligini bilish, uni inson sifatida ko'rish, imkoniyatlariga ishonish va ularni ochib berish; o'quvchi bilan munosabatlardagi mo'tadillik, noziklik va o'tkirlik; gumanizm va to'laqonli shaxsni tarbiyalashga bo'lgan ishonch bo'lib, tarbiyaning asosiy predmeti – axloqlilik hisoblanadi. Ta'lim va tarbiyada suhbat, nasihat, misol, tahlil, sintez, umumlashtirish kabi metodlar va usullardan foydalanish maqsadga muvofiq..." deb yozadi. Shu bilan birga alloma ta'lim jarayonini tashkil etishda o'quvchini birdaniga darslik bilan band kilib kuymaslik; -yengildan og'irga borish; jamoa bo'lib o'qitishga e'tibor berish; -bilim berishda bolalarning mayli, qiziqishi, qobiliyatini hisobga olish va hokazolar haqida o'z fikrini yozib qoldirgan.

Ulug' allomalardan bo'lgan Al-Xorazmiy ta'lim oluvchiga bilim berish, uning bilim olishga bo'lgan talablarini qanoatlantirishda o'qituvchining salohiyati yetarli bo'lishi haqida yozib, bunda asosiy e'tibor: "...o'quvchilarning mustaqilligi va ijodiy faoliyati; omillar va hodisalarni kuzatish, ularning tavsifi va izchil tushuntirish va boshqalar..." ga qaratilishi lozimligini ta'kidlaydi.

Sharqning mutafakkiri-ensiklopedisti Al-Farobiyning pedagogik g'oyalari uning ijtimoiy muammolarni hal qilishda faol rolini tarbiyalash, o'qitish, shaxsni takomillashtirish haqidagi qarashlarining asosiy mazmunini tashkil etadi. Shuning uchun Farobiyning o'rta asr musulmon Sharqining ilg'or pedagogik tafakkurining asoschilaridan biri deb hisoblash mumkin. Shunday qilib, u falsafani ikki qismga ajratdi - fizika, metafizika, bilim, mantiq va boshqalarni qamrab oladigan nazariy va ijtimoiy tuzilish, davlat, axloq muammolarini qamrab oladigan amaliy qism, u insonning xulq-atvori, tarbiyasi va ta'limi bilan bog'liq masalalarni o'z ichiga olgan. Bundan kelib chiqadiki, didaktikaning ba'zi masalalari, tarbiya va ta'limning psixologik masalalari nazariy falsafada - insonning bilimlari va bilim qobiliyatlari bo'limida berilgan. Pedagogik g'oyalar - tarbiya haqidagi g'oyalar uning amaliy falsafasida keng yoritilgan. U insonni, uning shaxsiyatini shakllantirishda, ayniqsa ma'naviy va axloqiy tarbiyaga katta ahamiyat bergan. Xarakterning turli xil xususiyatlari va axloqiy fazilatlari - dovyuraklik, jasorat, do'stona munosabat, saxiylik, aql-idrok, rostgo'ylik va boshqalarni aniqlab, ularni shaxsni tarbiyalash va o'z-o'zini tarbiyalash natijasi deb hisoblar edi. Shunday qilib, Farobiyning so'zlariga ko'ra, insonning intellektual va axloqiy fazilatlarini tarbiyalash ikki yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin: ixtiyoriy ravishda yo'naltirilgan shaxsning ixtiyoriy harakatlari jarayonida va kuch bilan majburlanganda. Biroq, maqsad bitta bo'lib qolmoqda - mukammal, fazilatli, ya'ni ideal jamiyatning talab va vazifalariga javob beradigan yuqori fazilatlarga ega bo'lgan shaxsni shakllantirish. Uning fikriga ko'ra, ta'lim va tarbiya oilada, maktabdagi o'qituvchining va rahbarning yordami bilan fozil jamiyatda amalga oshirilishi mumkin. Uning ta'lim-tarbiya haqidagi fikri «Fozil shahar», «Hikmat asoslari», «Mantiqdan muqaddima» risolalarida bayon etilgan.

Al-Farobiy - shaxsni har tomonlama rivojlantirish va takomillashtirish; xulq-atvorning axloqiy me'yorlarini, ijobiy va olijanob xususiyatlar va fazilatlarni tarbiyalash; inson xarakterining asosiy xususiyatlarini, uning intellektual rivojlanishini belgilaydigan ma'naviy ehtiyojlarni shakllantirish. O'qituvchiga qo'yiladigan talablar: fenomenal xotira, mantiq, o'tkir kuzatuvchanlik, bilimga muhabbat, yorqin nutq, adolat va ezgulik. Pedagogik usullar: ishontirish, isbotlash, munozara, dialektik-mantiqiy, yaqqollik va boshqalar.

Farobiy insonni dunyo taraqqiyotining eng mukammal va yetuk yakuni deb

biladi. Shunga ko'ra, u o'z asarlarida insonga ta'lim-tarbiya berish zarurligini aytadi. Bunda ta'lim-tarbiya usullaridan kutilgan maqsad masalalari→(natija) asosiy o'rin egallashini qayd etadi. Uning ko'rsatmalari hozirgi ta'lim va tarbiya texnologiyasining tarkibiy tuzilmasiga juda yaqin:

1. Ta'lim-tarbiya maqsadi → ijtimoiy ehtiyoj
2. Ta'lim-tarbiya mazmuni → ta'lim jarayoni
3. Natija → ta'lim-tarbiya oluvchi va ta'lim-tarbiya beruvchidir.

Al-Beruniy esa o'zining ta'lim-tarbiyaga oid pedagogik asarlarida o'quvchilarni ilmiy omillar bilan qurollantirish; tajriba va kuzatish, takrorlash va xabar berish; o'qitishning mavjudligi (yaqindan uzoqgacha, noma'lumdan kamroq ma'lumgacha) va boshqalar haqida qarashlarini bayon etgan.

Abu Rayhon Beruniy asarlarida ta'lim-tarbiyaning muhim metodologik asoslari:

-darsda o'quvchilarni zeriktirmaslik (motivatsion va shaxsni rivojlantirish vaziyatlarini ishlab chiqish, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati tarkibiy tuzilmasini aniqlash);

-ta'limdagi uzviylik va izchillik (darsning ta'limiy, tarbiyaviy va shaxsni rivojlantiruvchilik vazifalarining birligi va uzviyligi);

-yangi mavzuni qiziqarli, asosan ko'rgazmali bayon etish (ta'lim metodlarini tanlash, ta'lim vositalaridan foydalanish uslubini aniqlash)

-olib borilayotgan mashqlarning bolalar yoshiga mos bo'lishi (o'quvchilarning o'zlashti rish darajasini ma'lum bosqichdan yuqoriroq bosqichga ko'tarish ketma-ketligini ta'minlash)

- har bir ta'lim jarayonini yengildan og'irga qarab murakkablashtirib borish (ta'limning texnologik vositalarini o'quvchining yoshiga mos qilib tanlash)

- bolaga bilim berishda majburan zo'riqishga yo'l qo'yimaslik (pedagogik texnologiyadan majburan foydalanmaslik)

Muslixiddin Saadiy – o'z asarlarida shaxslararo munosabatlarning tarbiya jarayonidagi muhim ahamiyatini e'tirof etib, bunda quyidagi tamoyillarga asoslangan: bilimlarni shakllantirishda shaxsning faol ishtiroki; qobiliyatlarni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar sifatida tabiiy moyilliklarni hisobga olish; bilimlarning tizimlilik va mavjudligi, ularni amalda qo'llash, bilimlarni hayot bilan bog'lash; aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish; mehnat tarbiyasining yetakchi roli.

Abdurahmon Jomiyning pedagogik ta'limotida gumanistik ta'lim; ilmiylik, tizimlilik va izchillik, mavjudlik, amaliyot bilan bog'liqlikka alohida urg'u berilgan.

Buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy asarlarida esa, ta'lim-tarbiya jarayonini sifatli tashkil etishda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar: o'quvchiga hurmat - tabiatning eng yuksak va eng qimmatli in'om (insoniylik); bolalarga bo'lgan muhabbat, o'z ishini mukammal bilish, o'z bilimlarini qo'llash qobiliyati; axloqiy va mehnat tarbiyasiga e'tibor; o'quvchilarda ijobiy fazilatlarini tarbiyalash; ma'rifatparvarlikka asoslanishi muhimligi ta'kidlangan.

Umar Xayyomning asarlarida o'qituvchi haqida shunday fikrlar bor: "... o'qituvchi avvalo bilimlarni chuqur o'zlashtirishi, ularni mustaqil ravishda egallashi, o'z-o'zini shakllantirishi, bir qator ijobiy fazilatlariga ega bo'lishi, intizomli va irodali bo'lishi, o'z oldiga qo'yilgan maqsadga erishishi, ta'lim berish jarayonida turli usullar: takrorlash (harakatlar, operatsiyalar) dan foydalana olishi, bunda asosiy omil tushunish, anglash va fikrlash..." ekanligini bayon etadi.

Burhoniddin Zarnujiy o'zining «Ta'lim oluvchiga ta'lim berish va ta'lim berish yullari» risolasida ilm va kasb-xunar o'rganishning asosiy shartlari sifatida o'quvchida jiddiy istak, kat'iyat va non bo'lishi lozimligini, shundan keyin yaxshi muallim xamda yetarlicha vakt zarurligini yozadi. Ta'lim - tarbiyadagi tizimlilik va izchillik; o'qituvchi va o'quvchilarning o'quv harakatlaridan xabardorligi; jarayonni tahlil, sintez qila olishlari, natijalarni umumlashtirish; mustaqil fikrlash; o'z-o'zini tarbiyalash kabi ko'nikmalarga ega bo'lish kabi tamoyillar bilimlarni o'zlashtirishni

ta'minlovchi mezonlar ekanligini aytib o'tadi .

Sa'diy Sheroziy hikmatlarida ta'lim – tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yishda: bilimlarni shakllantirishda shaxsning faol ishtiroki; qobiliyatlarni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar sifatida tabiiy moyilliklarni hisobga olish; bilimlarning mavjudligi va tizimligi, ularni amalda qo'llash, bilimlarni hayot bilan bog'lash; aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish; mehnat tarbiyasining yetakchi roli kabi tamoyillarga asoslanishi yaxshi natija berishi haqida bayon etilgan.

Sharqning eng taniqli faylasuflaridan biri Al-G'azzoliy (1056/59-1111) pedagogika prizmasi orqali shaxslararo munosabatlarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratdi. Olimning to'rt jildli «Diniy fanlarning tirilishi» to'plami, xususan, inson qobiliyatlarini rivojlantirishga, bolalarni kuzatuv usullari maqsadi bilan ularni tarbiyalashga bag'ishlangan. Al-G'azzoliy dasturxon atrofida o'zini tutishni, kundalik hayotda oddiy bo'lishni, jismoniy mashqlar orqali chiniqishni yoshlikdan o'rganish zarurligini ta'kidlagan. Agar tarbiyachilar, ayniqsa, ota-onalar muayyan pedagogik tavsiyalarga amal qilsalar, bolaning ruhi kerakli shaklga ega bo'ladi. O'qituvchi bolani ota-onasidan qabul qiladi va oilaviy tarbiya an'alarini davom ettiradi.

Al-G'azzoliyning fikricha, insonda odob-axloq ko'nikmalarining paydo bo'lishi o'z-o'zini tarbiyalash va dono ustozlarga taqlid qilish orqali shakllanadi. Intellektning shakllanishi va mustahkamlanishi bilan o'z-o'zini tarbiyalashning roli o'sib boradi. O'z-o'zini tarbiyalash o'z-o'zini kuzatish va o'z-o'zini bilish bilan boshlanadi. Boshqalarning qilmishlarini kuzatib, siz o'zingizning kamchiliklaringizni ko'rishingiz va ular haqida fikr yuritishingiz mumkin. Axloqiy illatlarni yengish uchun Xudoning yordami, sabr-toqat va doimiy ruhiy harakatlar zarur. Agar yomon odat juda kuchli ildiz otgan bo'lsa, uni «obrazlantirish» mumkin, uni kamroq zararli odat bilan almashtirib, keyin undan butunlay xalos bo'lish mumkin. Shu bilan birga, jismoniy jazoni qo'llash ham mumkin, biroq ular bilan qiziqmaslik kerak. Bolani o'z nazarida va boshqalarning nazarida kamsitmaslik uchun uni yolg'iz jazolash kerak. Biroq, tarbiyalanuvchini nasihat bilan zeriktirmaslik uchun g'amxo'rlik qilib, ishonch bilan harakat qilish afzaldir.

Axloqiy o'z-o'zini takomillashtirish Sharq faylasuflarining doimiy mavzularidan biri va yetakchi sanalgan, masalan, ibn Bodja (Avenpatsening lotinlashtirilgan nomi (XI asr oxiri - 1139)) «donishmand donishmandlari» ning psixologiyasi, mantig'i va axloqiga oid risolalarida aks etgan.

Aristotelizmni ommalashtiruvchi va bir vaqtning o'zida Andaluziyadan kelgan asl olim ibn Rushd (lotinlashtirilgan nomi Averroes (1126-1198)) o'qituvchi sifatida birinchi navbatda «Dalillar tizimi» risolasi bilan tanilgan. Izchil ratsionalist ibn Rushd ongillik, ilmiylik va yaqqollikning muhim didaktik tamoyillarini tasdiqladi.

Ta'lim va tarbiya haqidagi turli xil g'oyalarda Eron faylasufi Nosiriddin Tusiyning (1202-1273) 150 dan ortiq risolalari mavjud. Uning «Donishmandlikni o'rgatish», «Donishmandlik kitobi», «O'quvchilarni tarbiyalash to'g'risida», «O'quvchiga o'qish yo'lida nasihat qilish» va boshqa pedagogik asarlarida aqliy, estetik va jismoniy tarbiya uyg'unligining maqsadga muvofiqligi to'g'risida mulohazalar berilgan.

Tusiy taxmin qilganidek, bilim, inson butun hayot yo'lida foydalanadigan dori-darmon bo'lib xizmat qiladi. Bunday dori-darmonlarni qo'lga kiritish uchun bilimga erishish maqsadi va usulini aniq tushunish kerak.

Alisher Navoiy inson ongi va ilmuni yuqori baholardi. «Bilim va donolik insonning bezakidir», - deb yozgan u. Uning she'riy va nasriy asarlarida ta'lim va tarbiya masalalari keng namoyish etilgan. Navoiyning pedagogik qarashlari chuqur insonparvarlikka boy. U uyda yorituvchi deb hisoblagan, oilaga quvonch va baxt keltiradigan bolani shakllantirish va tarbiyalash masalalariga katta e'tibor qaratgan. Navoiy maktabda ham, uyda ham majburiy tarbiya usullarini qoralagan, jismoniy jazoga qarshi chiqqan. Johil o'qituvchilar - bu maktab uchun katta ofat.

O'qituvchi nafaqat o'z mavzusini mukammal bilishi va chuqur bilimga ega bo'lishi, balki odamlarning ehtiyojlarini tushunishi, hamma narsada o'rnak ko'rsatishi kerak. Navoiy yosh avlodni Vatanga muhabbat, insonga hurmat – olamning eng yuksak va qadrlil in'omini tarbiyalashga chaqirgan. navoiy asarlarida axloqiy va mehnat tarbiyasi masalalari muhim o'rin tutadi. Sharq xalqlarining ma'naviy hayotida musulmon dinining o'ziga xos diniy yo'nalishi so'fiylik alohida rol o'ynay boshladi. So'fiy so'zi Parvardigori olamga ruhiy yaqinlashish yo'liga kirgan inson degan ma'noni anglatadi. Bu so'z arab tilidan aqlli, bilimdon, imonli deb ham tarjima qilingan.

So'fiylik harakati IX asrning boshlarida Arabistonda paydo bo'lgan va asta-sekin boshqa mamlakatlarga tarqaldi. Ushbu ta'limotning mohiyati tabiatdagi hamma narsa Xudoning mahsuli ekanligini tasdiqlashdan iborat edi. Parvardigori olamining eng mukammal ijodi bo'lgan inson Ruh va Haqiqatning (ya'ni Xudo bilan) birlashishiga intilishga chaqiriladi. Shuningdek, so'fiylik to'g'risidagi bir nechta mavhum tasavvurlar ko'plab turli xil oqimlarni o'z ichiga olgan. Bunday xilma-xillik, aniqrog'i, har xil oqimlar, ehtimol, musulmon dunyosining turli mintaqalarining ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy va tarixiy sharoitlari bilan izohlanadi. Ko'pgina mamlakatlarda so'fiylik ochko'zlik va shafqatsizlikni, jamiyatdagi firibgarlikni qoralash bilan boshlangan. Keyin ushbu ta'limotda ko'pincha bir-biridan uzoq bo'lgan yangi yo'nalishlar paydo bo'lgan. So'fiylikda asketizm, darveshona hayot tarzini olib borish, bu o'tkinchi dunyoning ne'matlaridan voz kechish, narigi dunyoda Xudo nomi bilan kambag'al turmush tarzini afzal ko'rish talablari uchraydi. Bu ta'limotning asosiy yo'nalishlaridan biri voizlarning hamma narsada pok va halol bo'lib, faqat o'z mehnati bilan yashashlari zarurati deb hisoblangan. So'fiy pedagogikasi shu tarzda rivojlandi. So'fiy pedagogikasi - bu 1400 yillik tarixi davomida sharoitga qarab ko'plab turli xil shakllarni olgan qadimiy, ko'p qirrali so'fiy ta'limotining mahsuli sanaladi. So'fiylar o'zlarining ta'limotlarini inson taraqqiyoti vositasiga aylantirdilar, bu o'z-o'zidan so'fiylik ta'lim missiyasining isbotidir. Ishqqa asoslangan so'fiy pedagogikasi insoniyat imkoniyatlarini amalga oshirish, birinchi navbatda, uning ichki dunyosi, o'zini rivojlantirish va o'zini takomillashtirish bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Boshqacha qilib aytganda, so'fiyning evolutsiyasi uning o'z ichida, shuningdek jamiyat bilan o'zaro munosabatlarida amalga oshiriladi.

A.Navoiy inson sa'y-harakatlarining tadrijiy mohiyatini ta'kidlaydi, bu sa'y-harakatlar guruhlar yoki shaxslar tomonidan amalga oshirilishidan qat'iy nazar, doimo oqlanadi. So'fiy pedagogik tafakkur taraqqiyotida buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiyning alohida o'rnini bor. O'quv tizimida u tushuntirishlar va intellektual mashqlar, mulohazalar, faoliyat va harakatlardan foydalangan. Uning chinakam so'fiylik xususiyatlaridan biri shundaki, u deyarli har qanday inson uchun o'z maqsadini amalga oshirishda ma'lum yutuqlarga erishish imkoniyatini qoldiradi. Misollar va ko'rgazmalardan foydalangan holda Navoiy o'quvchi ongiga chuqur kirib borish maqsadida bir xil fikrni turli usullar bilan ifoda etadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, o'rta asrlar davri ta'lim-tarbiya jarayonlarida o'qituvchi va o'quvchi orasidagi shaxslararo munosabatlarni o'rnatish o'ziga xos ahamiyatga egaligi bilan maxsus yo'nalishlar asosida o'rganilgan.

Bunda avvalo - ruhni, imonni tarbiyalashga e'tibor. Aristokratik dunyoviy ratsional ilmiy bilimlarga urg'u berish o'rniga, ruhni qutqarish va uning axloqiy shakllanishiga, aql, iroda va imonni birlashtirgan ezgulik va donishmandlikka urg'u beriladi.

O'rta asr pedagogik an'analari shuni ko'rsatadiki, ta'lim, tarbiya va shaxslararo munosabatlarni o'rnatishda insonni olamning markaziga qo'yish, uni dunyodan ajratish va uning shaxsiy mohiyatini butun olamga qarama-qarshi qo'yish orqali har doim ham ijobiy natijalarga erishilmaydi.

O'rta asrlar pedagogikasi antik davrning oqilona merosi va diniy fikrlash uslubining sintezidan iborat edi. O'rta asrlar maktabi va pedagogikasi tajribasi barcha

zamonaviy Yevropa pedagogik tizimlarining asosida yotib, madaniyatning ajralmas qatlamini tashkil etdi va zamonaviy dunyoda shaxslararo munosabatlarni o'rnatishda o'ziga xos asosga aylandi.

Aristokratik fanlarni o'rganish Xudo tomonidan yaratilgan dunyoning ahamiyatini, uni o'zlashtirish usullarini tan olgan materialni tanlash asosida amalga oshirildi va ilohiyot fanlari insoniyatning ma'naviy-axloqiy rivojlanishining asosiga aylangan tushunarsiz - Xudoga bo'lgan ishonchni anglash maqsadida taqdim etiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, ta'lim sifatini oshirish uchun xizmat qiladigan muhim tamoyillardan biri bu tarixga, urf-odat va an'analarga, xususan, Sharq mutafakkirlarining pedagogik merosiga murojaat qilish hamda undan samarali foydalanish hisoblanadi. Sharqning buyuk olim va mutafakkirlarining ilmiy merosidan pedagogik kadrlar tayyorlashning zamonaviy amaliyotida foydalanishning tegishli g'oyalari va tamoyillari qabul qilindi. Bu esa, kelajakdagi o'qituvchilarning yangi kasbiy ko'nikmalarni egallash hamda yuqori fikrlash darajasini belgilashda muayyan xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Reykhan Biruni. Izbrannyye proizvedeniya, I. Tashkent. AN UzbSSR. 1957, s.87-89.
2. Ibn Sino. Donishnoma, Stalinobod, 1957, 202-bet.
3. Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy. Tanlangan asarlar. T., "Fan", 1983.
4. С.Р.Раджабов, К.Х.Хошимов, К.М.Муминходжаев, С.К.Каримова Антология педагогической мысли: Педагогика, 1986. – 320 с.
5. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 384 с.
6. Психологические основы подготовки будущих учителей к межличностным отношениям // "PEDAGOGIK MAHORAT" Ilmiy-Nazariy Va Metodik Jurnal. // 2022, № 3-4. 75 бет 2022
7. Беруний Абу Райхон. Ўйлар, ҳикматлар, нақллар, шеърлар. Тўп. ва нашрга тайёрловчи Абдусодиқ Ирисов. Т., «Ёш гвардия», 1973. – 104 б.
8. N.G. Dilova, Sharq mutafakkirlari merosi vositasida ta'lim jarayonidagi shaxslararo munosabatlarni o'rnatishning pedagogik xususiyatlari,/ "Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar" - Xalqaro jurnal 2022.№2
9. Ширматов, С. Т. Коммуникативная толерантность во взаимоотношениях студентов как условие благоприятного социально-психологического климата коллектива / Профессионально-педагогическая культура учителя и преподавателя: проблемы воспитания в условиях трансформации образования: Сборник материалов VIII Международной научно-практической конференции, Белгород, 2021. – С. 241-246.